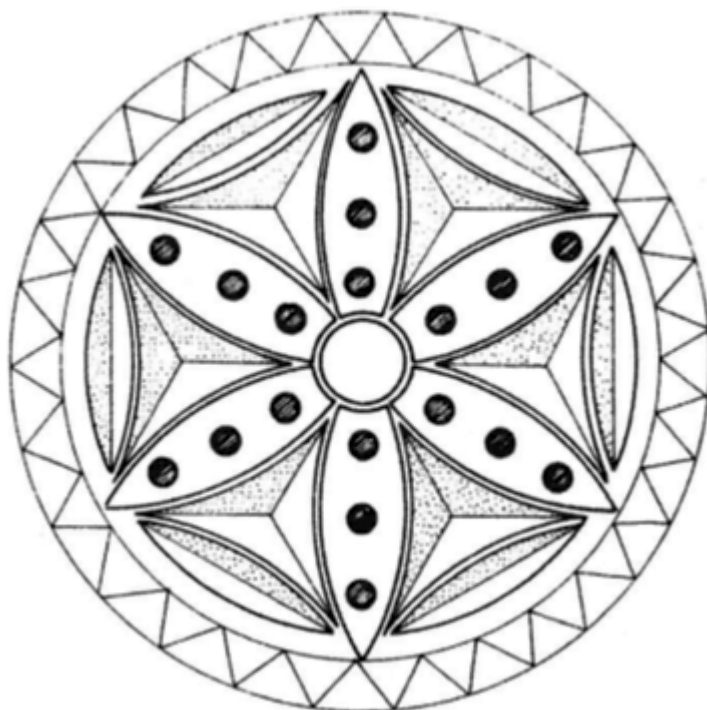

NYELV **VILÁG**

A BUDAPESTI GAZDASÁGI FŐISKOLA
IDEGEN NYELVI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS INTÉZETÉNEK
SZAKMAI KIADVÁNYA

16

2015

Szerkesztőbizottság

Barthalos Judit, dr. Hegedüs Gyula, Hukné dr. Kiss Szilvia,
dr. Kéri András, Lehr Emma, Szendrői Ildikó, dr. Wiesenmayer Teodóra

Főszerkesztő

Dr. Kéri András

Technikai szerkesztő

Deák Gabriella

Szerkesztőség címe:

1054 Budapest, Alkotmány u. 9-11.

ISSN 1786-0636

Felelős kiadó: Dr. Zimányi Krisztina

Készült a BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar házi nyomdájában.

Formátum: A/4

Ívszám: A/5

Példányszám: 250

Munkaszám:

Diktatúra és költészet Dél-Koreában

OSVÁTH GÁBOR
KKK

A modern koreai költészet a 20. század elején európai minták hatására, japán közvetítéssel alakult ki. A koreai nyelv fonológiai rendszere nem teszi lehetővé az időmértékes verselést, rendkívül kötött szórendje pedig az egységes rímelési rendszer kialakulásának akadályát. Mindazonáltal a sorok végének összecsengése – ragrímek formájában – a laza ütemes koreai klasszikus és modern költészetben is időnként megfigyelhető. Ezek a sajátosságok magyarázzák, hogy a koreai nyelv a modern költészetben a szabad vers formájával nyerhetett adekvát kifejezést. Fordításaim során a koreai poézis ilyen sajátosságait próbáltam érzékeltetni esetenként rímeléssel úgy, hogy a szöveg – amennyire lehetséges – magyar versként is megállja a helyét.

Korea a nemzeti kultúráját létében fenyegető japán gyarmati uralom (1910–1945) után is viharos történelmet élt meg, amelynek mélypontja a testvérgyilkos koreai háború volt 1950 és 1953 között. Li Szin Man diktatúráját (1948–1960) a rövid idejű és sikertelen demokratikus kormányzást követően 1961-ben Pak Csong Hi tábornok eufémisztikusan katonai forradalomnak nevezett puccsa váltotta fel. A tábornokból lett elnök és követőinek harcok antikommunizmusukkal indokolt brutális diktatúrája változó intenzitással egészen a 80-as évek végéig tartott. A rendszer ellentmondásos voltát bizonyítja ugyanakkor az a tény, hogy ekkor indult meg az ország gazdaságának gyors ütemű fejlődése, a „koreai csoda”. A diktatúra módszerei sok mindenben emlékeztetnek a magyar ötvenes évekre: a sztrájkok, tüntetések véres leverése, a tömeges letartóztatások és kínzások. A koreai irodalom legjobbjai burkolt, allegorikus formában vagy egészen nyíltan felvették a harcot a szellemet béklyóba verő elnyomó rendszer ellen. Ez a megoldás nem volt újdonság a koreai költők számára, hiszen már a japán uralom elleni tiltakozásként is számos jelentős vers született a két világháború között Han Jongun, Ri Szanghva, Jun Dongzsu, Ri Juksza és mások életművében.

A koreai háborút követő időszakban jelentkezett **Kim Szujong** (1921–1968), aki a koreai háború idején Délre szökött az északi hadseregből, ahova erőszakkal sorozták be, ám Délen a háború végéig hadifogolytáborba zárták. Az ötvenes években ő volt az első, példaképnek számító modernista író: a szürrealizmus nagy hatást gyakorolt a verseire. Az 1960-as politikai fordulat után érdeklődése a társadalmi problémák felé fordult, de költészete sohasem silányult pusztán propagandává. Mind modernista felfogása, mind társadalmi elkötelezettsége nagy hatást gyakorolt a következő költőnemzedékekre. Ő mondta: „A költő a szabadság énekesé, és a szabadságot a nyelvben éli meg” (Rju 2005: 100–103, Kim 2001). Itt közölt versében, amely 1959-ben született, a friss, kora reggeli hó sugallta tisztaságvágyat veti össze az éjszakai sötétséggel jellemzett diktatúra sanyarú valóságával (Yi 2001: 40–41):

Hó (*Num*)

Hajnali hó: élő hófehér,
Mint új lélek és zsenge test,
Most nem tudjuk, mi a halál:
A hó mindent előre fest.

Köhögjünk egyet!
Ifjú költő, köhögj nagyot,
Nézzük a havat és köpjük ki
Az éjjel összegyűlt slájmot!

A hó mint motívum egészen mást jelent **Hvang Donggju** (1938–) versében, mint Kim Szujongnál: a katonai diktatúra dermesztő valóságát. 1968-ban megjelent versének címe (Békedal) keserű iróniát tartalmaz, hiszen egészen más hangulatú, mint a koreai klasszikus költészet megegyező című, Pak Inno (1561–1642) által írt, konfuciánus harmóniát sugalló, Koreában közismert darabja.

Békedal (*Thephjongszu*)

Azt mondogatják,
Kicsi és gyengécske nép vagyunk,
Még nyáron is zárva ablakunk
Meg ajtónk, hogy meg ne fagyjunk;
„Reform” szemcsepp a szememben,
És friss újság a kezemben.

Nincsen zug, hol megbújhatnánk,
Seregtelen közkatonák:
Üres kulacs derékszíjon,
Mázsás teher hajlott hátton,
Menet Kimhétől Hvacshonig.

Mindenfelé szögesdrótok,
Mindenfelé checkpointok,
Érthetetlen érzelem,
Logikátlan szerelem;
Megadom magamat, feltartom a kezem,
Jéghideg hólepel didergő testemen.

A vers tele van kétértelmű szavakkal, melyeket a fordításban szinte lehetetlen érzékeltetni. Egy példa: a koreai nyelvű eredeti szövegben a szemcsepp kínai elemekből álló fantázianeve 有信 *Jusin*, azaz ’megbízható, hitelt érdemlő’. Valóban létezett ilyen nevű szemcsepp abban az időben. A koreai olvasó számára ez a szó a katonai diktatúrát is felidézi, hiszen Pak Csong Hi 1972-es új alkotmánya, amellyel elnöki hatalmának, tehát a diktatúrának korlátlan kiterjesztését indokolta, szintén ezt a nevet viselte, bár a jelentése más, tehát csupán azonos alakú szavakról van szó: 維新憲法 *Jusin honpop* ’Jusin alkotmány’, azaz ’Revitalizáló alkotmány’. Ennek nyomán később az egész korszakot e névvel illették: *jusin csbedzse* ’jusin-rendszer, *jusin tokese* ’jusin diktatúra’. Idegen nyelvű fordításokban ’reformként’ is értelmezik ezt a szót. A névadásban valószínűleg Japán lehetett a példa, mert az 1868-as Meidzsi-reformok elnevezésében szintén ez a szó szerepel (japán olvasatban *Meiji ishin*). A költő a koreai betűs szövegben kínai írásjegyekkel is megjelölte a szemcsepp nevét (Kim–Lee 2004: 115–119).

A tél és a hideg említése több más költeményben szintén a diktatúra dermesztő valóságára utal, így például **Jang Szongu** (1943–) Téli köztársaság (*Kjoul konghvaguk*) című versében, amelyet 1975-ben írt, majd olvasott fel egy ellenzéki összejövetelen. A cím később a diktatúra metaforájává vált a közbeszédben. A vers miatt a költőt tanári állásából elbocsátották, de tovább folytatta a küzdelmet. Mivel Koreában senki sem merte kiadni, 1977-ben Japánban jelentette meg *A rabszolga jegyzetfüzete* (*Noje szucsop*) című hosszabb költeményét, amely miatt börtönbe zárták, ahonnan csak 1979-ben engedték ki egészségi állapotának romlása miatt. Amíg a börtönben ült, költőbarátai összegyűjtötték a verseit és *Téli köztársaság* címmel kiadták. A hatóság rögtön betiltotta a kötetet. Barátait – köztük a tanulmányunkban szereplő Ko Unt – letartóztatták.

Pak Csonghi halálát (1979) követően a diktatúra tovább folytatódott, s ennek következtében került sor 1980. május 18–27. között a legnagyobb diktatúraellenes felkelésre Dél-Korea *Kvangdzsu* nevű városában. A felkelést a hadsereg verte le; a tíz napig tartó események során a halálos áldozatok száma óvatos becslések szerint legalább négyszáz volt. A brutális leszámolás óriási felháborodást váltott ki Korea-szerte; az első költemény, amely az eseményeket megénekelte, a helyi *Csonnam Meil Sinmun* (Dél-csollai Napilap) hasábjain látott napvilágot röviddel a felkelés leverése után, már június 2-án. Az újság akkor jelent meg először a véres eseményeket követően, de a vers közlése miatt a lapot rögtön betiltották, a költőt állásából elmozdították. **Kim Dzsunthe** (1949–) versét (*Aa! Kvangdzsuja! Uri narae sípcsaga! Ó! Kvangdzsu! Hazánk keresztje!*) a város lakói lemásolták és százával küldték el bel- és külföldre. A költőnek egy másik, epigrammaszerű versében a kard a katonai diktatúra jelképe, a föld pedig a hazáé.

Kard és anyaföld (*Khal'gya buk*)

Ha a kard és anyaföld
Egymással küzdenek,
Melyikük győz vajon?

A földbe hatoló kardot
Anyaföldünk rabul ejti,
Fogolyként tartja,
És ott előbb-utóbb
A rozsda marja.

A diktatúra vezetőitől kierőszakolt exportorientált iparosítás rohamos urbanizációval járt együtt, ennek káros hatásai ellen a koreai értelmiség legjobbjai felemelték a szavukat. Ezt tükrözi **Cshö Szungho** (1954–) költészete is második kötetétől kezdve (*A sündisznó-falu*, 1985). A kötet versei elkeseredett tiltakozást jelentenek a diktatúra ellen, amely pusztulással fenyegeti a vidéki életforma hagyományos értékeit: az összetartást, az egymásra figyelmet. A címmel jelzett falu ugyanakkor a diktatúrától meggyötört Koreát is jelenti, annál is inkább, mert a *maul* szó – bár elsősorban falut értenek alatta – a magyarnál tágabb jelentéssel bír a kontextustól függően: mindenfajta településre vonatkoztatható (Yi 2001: 75).

A falu (*Maul*)

Miért pusztítja földcsuszamlás
A házakat a völgyben éjjel?
Miért örjög a medve nappal,
Miért dül tűzvész szerteszéjjel?
Pánikzsivaly, emésztő lárma,
Mindenki most csodára várna.

Ebben a sündisznó-faluban
Egész testünket tüske védi,
A nép az ajtót jól bezárja,
De álmában is medve tépi.

A diktatúraellenes tevékenysége miatt külföldön talán a legismertebb dél-koreai költő **Kim Dzsaha** (korabeli magyar átírásváltozat: Kim Csi Ha, 1941–). Eredeti neve Kim Jongil volt, utónevét később cserélte fel a *Dzsi-ha* alakra, amelynek jelentése: 地下 'föld' + 'alatt'. A név egyrészt a földalatti, azaz pincehelyiségben levő kávéházakra utal, ahova a művészek szívesen jártak, másrészt a diktatúraellenes, azaz a földalatti mozgalomban való aktív részvételére. A költő

az 1960-as, Li Szin Man korrupciós rendszerét megdöntő diákmozgalom tagjaként kezdte politikai tevékenységét. Az 1961-ben hatalomra került Pak Csonghi tábornok kormányának ösztönzésére megalakultak az óriási vállalati konglomerátumok, a *csebolok* (Samsung, Daewoo, LG és mások), amelyek szorosan összefonódtak a katonai-hivatalnoki elittel, s körükben igen nagymértékű volt a hatalommal való visszaélés, a korrupció. A kormányzat igyekezett alacsonyan tartani a béreket, azzal a céllal, hogy így biztosítsák a koreai áru versenyképességét a külföldi piacokon. Az ellenzéki törekvéseket brutálisan elnyomták, észak-koreai szimpátiával, sőt összeesküvéssel vádolták az ellenzék tagjait. A letartóztatottakat kegyetlenül megkínózták, s így csikartak ki belőlük másokra tehelő, gyakran teljesen alaptalan vallomásokot. A médiát szigorú cenzúra sújtotta. A diktatúraellenes harc élvonalában az egyetemi ifjúság állt: a költő 23 éves korában így került először börtönbe. Másodszor 1970-ben, amikor leghíresebb művét publikálta (*O'dzsok* 五賊 Az öt zsvány). A terjedelmében hosszú epiko-lírai vers a hatalmon levők erkölcsstelenségét, cinizmusát gyilkos szatírában bélyegzi meg. A cím a társadalom legfelső rétegét alkotó öt csoportra utal: a csebolok vezetői, a nemzetgyűlés képviselői, a fő kormányhivatalnokok, a tábornokok, a miniszterek és államtitkárok. A koreai nyelvű és koreai írású szövegben egy-egy kínai írásjegyet is alkalmaz a költő. Ennek oka az, hogy a gyilkos szatíra élet szójátékkal is fokozza: a felsorolt kínai eredetű tisztségnevek között sok olyan homonima van, amelyeket eltérő kínai írásjeggyel kell leírni, de koreai olvasatuk ugyanaz, így például a 'tábornokok' jelentésű *csangszong* (將星) szót az 'óriás gorilla' jelentésű két írásjeggyel (長猩) is megjelölte a koreai betűk mellett zárójelben, a 'parlamenti képviselő' jelentésű *kukhve'uivon* (國會議員) szó két szótagját kínai írásjegyekkel adta meg (국猿의猿), s ez a két írásjegy együtt 'ravasz majom' jelentésű. A kétféle kiejtésen alapuló szójáték gyakori volt a klasszikus koreai költészetben, így például Kim Szakkat (1800–1858), a legendás vándorpoéta verseiben. *Az öt zsvány* 1970 májusában jelent meg a *Szaszanggie* (Eszmék világa) című folyóiratban. A költő számára a 18. századi, folklórban gyökerező színpadi játék, a *phanszori* szolgált mintául: szatírájának prózavers volta, szókimondó stílusa, vulgáris nyelvezete ezt idézi, utóbbira egy példa: az öt rablónak akkora zsebe van a rablott holmik számára, „mint egy jól megtermett bikának a töke”. Gyilkos gúnnyal mutatja be egymás után az öt gazembert. Az elsőnek, a nagykapitalistának az öltönye, kalapja, cipője bankjegyekből van szabva, aranyórája, aranygyűrűje, arany nyakkendőűje, aranyfoga, sőt aranykörme van. Csinos lányokat alkalmaz, ezeket éjszakai csemegeként szolgálja fel befolyásos hivatalnokoknak. Az a feladatuk, hogy a meghitt együttlét során kiszedjék partnereikből az üzletmenet számára hasznos titkokat. Az állami versenytárgyaláson a megkent hivatalnokok jóvoltából ezer *von*t kérhet olyan megbízásért, ami valójában csak öt *von*ba kerülne az államnak, a különbözet a zsebébe vándorol, de ezenközben alacsonyan tartja a munkabéreket. Több más trükköt is bemutat vitriolos tollával a költő, amivel az öt zsvány kiszipolyozza a népet. Még a főügyészt is megvesztegetik, aki ennek hatására így szól: ”Önök zsványok ugyan, de tiszteletre méltó rablók és hűséges szolgálói államunknak!” Az öt lator kuttyákkal őrzött villával jutalmazza a legelőkelőbbek negyedében. Kim Dzsaha műve igen fontos kordokumentum: a koreai történelem legfontosabb forrásait bemutató angol nyelvű könyvben egyetlen, 1945 után keletkezett irodalmi műként szerepel (Ch'oe 2000: 401–410). A diktatúra bírósága 1974-ben halálra ítélte a költőt. Büntetését az óriási nemzetközi felháborodás hatására életfogytiglani börtönre csökkentették, s csak 1979-ben, Pak Csonghi halálát követően szabadulhatott ki.

Hozzá hasonlóan több irodalmár synlódott a diktatúra börtöneiben, ahol legtöbbjüket kegyetlenül megkínózták. A leghosszabb időt fogolyként **Kim Namdzu** (1946–1993) töltötte, aki korának egyik legnépszerűbb költője, a diktatúraellenes dél-koreai értelmiség kimagasló képviselője volt. Haláláig öt kötetet publikált, közülük az egyik 1984-ben jelent meg, amikor még börtönben volt. 1979-ben ítélték el 15 évre a diktatúraellenes mozgalomban való részvételéért, és csak 1988-ban részesült kegyelemben. A börtönben nem kaphatott papírt és íróeszközt, ezért a fogkeféje végét hegyezte ki, és azzal karcolta verseit a papír tejesdoboz kifordított oldalára. Híres, tabudöntőgető verse a költő ars poeticája: a mindenféle, szoborba öntött tekintéllyel szemben

gyanakvó, csak a való élet tapasztalásaiban bízó, a való élet problémáival foglalkozó harcos költői magatartást hirdeti benne (Kim 1994). A mai olvasó minden bizonnyal Észak-Koreára is gondolhat a költőnek ezt a versét olvasva: abban az országban ugyanis az elmúlt évtizedekben emelt tömérdek politikusi szobor változatlanul, s ki tudja meddig, még mindig a megfellebezhetetlen tekintély jelképe, és sajnos az ország elzártsága miatt még azt sem tudjuk, van-e ott olyan költő, aki ezt a gyakorlatot bírálni merésznél.

Az igazi költő (*Sünun morumdzsigi*)

Parkokban, templomokban,
Tereken, csarnokokban
Mindenfelé ott honol,
Gyakori a bronzszobor.

Iskoláskoromtól egészen a mai napig
A királyoknak, mártíroknak, bölcseknek,
Ilyen-olyan győztes hadvezéreknek
A bajsza előtt,
A kardja előtt,
A könyvei előtt
Jártamban-keltemben, hogy megálltam volna,
Hogy a szemem rájuk vettem volna,
Hogy a derekam hajlítottam volna:
Sosem fordult elő velem!
Nem azért, mert pocsékok a szobrok,
Nem azért, mert nagyképű vagyok,
Hanem azért, mert csak, aki él,
Nem a szobor, az a tekintély!

Az igazi költő, amit néz ő,
Amit becsülni kell, csak az élő:
A szenvedő élő,
A meggyötört élő,
Falvak földjébe kapaszkodó,
Ahhoz makacsul ragaszkodó,
Bomló kérges, ráncokkal ékes,
A sebhelyes élő!
A most élő előtt
Hajlítom derekam,
Adom meg magam,
Még akkor is, ha csak rongyos tolvajnak élete,
Még akkor is, ha csak nyamvadt gyalogbaka élete.

Egy másik költeményét, amelyben Pak Csong Hi rendszerét nyítan bírálja, a diktatúraellenes tüntetések véres leverése ihlette. A versben két kínai eredetű kölcsönzó hasonló alakúsága, de eltérő jelentése (*okcsva* 1. 玉座 ’jåde-trón’, azaz királyi trón, 2. 獄座 ’börtön + szék’) állítja leküzdhetetlennek látszó probléma elé a fordítót. Mivel a hangjelölő, azaz fonetikus koreai írás sem tud megkülönböztetni két azonos alakú szót, a költő a világos megkülönböztetés érdekében zárójelben feltűnteti a kínai – fogalomjelölő – írásjegyet is. A magyar nyelvben nincs ilyen jelentéssel homonima, ezért a szó szerinti fordítás helyett két, a magyar nyelvben hasonló hangzású szónak a jelentésbeli ellentétével pótoltam (*kegyenc* – *fegyenc*). A fordítási kompenzációt

erősítendő még két hasonló hangzású, de ellentétes értelmű szópárt is szerepeltettem a magyar változatban (*lever – felver, ellen – élén*). A feladat nehézségét illusztrálандó bemutatom a vers nyersfordítását is.

Okcsva (nyersfordítás)

A gyilkosság vezére most
A jáde-trónon (*okcsva* 玉座) ül,
A gyilkosság ellen felkelt tömegek vezére most
A börtön székén (*okcsva* 獄座) ül.

Melyik ülés a nyugalmasabb,
Melyik ülés tisztességesebb?

Két szó (műfordítás)

Aki leverte a népet
a gyilkosok élén: kegyenc.
Aki felverte a népet
a gyilkosok ellen: fegyenc.
Melyik szó zenéje ékes?
Melyik szó a tisztességes?

A hit, hogy a diktatúrát egyszer sikerül elsöpörni, sohasem hagyta el a koreai értelmiség legjobbjait. Ezt a hitet énekelte meg **Ko Un** (1933–) az egyik legjelentősebb és legtermékenyebb ma élő koreai költő, akit a koreai Pen Club Nobel-díjra javasolt. A buddhista rendből kiugrott, majd megnősült költőnek eddig 130 kötete jelent meg, mind a poézist, mind a prózát magas színvonalon műveli. Az emberi jogokért, a demokáciáért vívott több évtizedes harcokban igen aktív volt, ő is szenvedett börtönbüntetést (Ko 1996, McCann 2004). A diktatúraellenes tevékenységéért egykor halálra ítélt, majd 1997-ben elnökké választott Kim Dedzsung közeli harcostársaként tagja lehetett annak a dél-koreai delegációnak 2000-ben, amely az elnökkel az élén Észak-Koreába látogatott. Itt következő versében a diktatúra bukását, a dicső tavaszidő, azaz a demokrácia közeli eljöveteletét jósolja a 80-as évek elején. (A versben szereplő Szungári folyó Mandzsúriában van; a dicső múltat jelképezve fontos szerepet játszik a koreai mitológiában.)

Dicső tavaszidő (*Kbodaran pom*)

Langyos keleti szél
a földet fölengedi,
A vak szemébe is
sugárt röpít,
fényel világol;
a gyerekek csapatban
csipognak: kiscsibék;
alant pondrók
nyüzsögnek fáradatlan,
a halak, hogy
a mélyből föltörjenek
hátukat a jégnek
vetik, odacsapják.
Az ég sem tűr tovább!

Gácsér-apák
családjukkal a
Szungárihoz szállnak.

Hazánkban mostanság
csoda csodát követ.
Dicső tavaszidő közelg!

Ma – paradox módon – olyan jobboldali kormány van hatalmon, amely a néhai Pak Csong Hi tábornok lányát jelölte a ma már demokratikus Koreai Köztársaság elnökének. E döntésben szerepet játszhatott a koreai gazdasági fejlődést megindító elnök iránt sokakban táplált nosztalgia, valamint azon illúzióval való leszámolás, amely sok értelmiségiben élt Észak-Korea politikájával kapcsolatban a diktatúraellenes küzdelmek során: hogy a haza egyesítése Észak-Korea beleegyezésével, demokratikus elvek alapján és igen gyorsan megvalósítható.

Felhasznált irodalom

- Ch'oe, Yongho et al. (2000): *Sources of Korean Tradition. Volume II: From the Sixteenth to Twentieth Centuries*. New York, Columbia University Press.
- Kim Hibo (1983): *Hanguui mjongsi* [Híres koreai versek]. Seoul, Csongno Szodzsok.
- Kim Nam-ju (1994): *The Poems of Kim Nam-ju*. In: Korea Journal, Vol. 34. No. 1, Spring. 1994. 91–112.
- Kim Tai-woo (2001): Comedy of War: Kim Su Yöng's Self-Revelation In: *Seoul Journal of Korean Studies*. Vol. 14. December 2001. 97–116.
- Kim Yung-Hee–Lee Jeyseon (2004): *Readings in Modern Korean Literature*. Hawai'i, Hawai'i Press Books.
- Ko Un (1996): *The Sound of my Waves. Selected Poems of Ko Un*. Seoul, Tapke Kiadó.
- McCann, David R. (2004): *The Columbia Anthology of Modern Korean Poetry*. New York, Columbia University Press.
- Ryu Suk-hee, translated by (2005): *Korean Writers. The Poets*. Korea Literature Translation Institute. Seoul, Minumsa.
- Yi Nam-ho és mások (2001): *Twentieth Century Korean Literature*. Edited by Brother Anthony, of Taizé. Seoul.

